

Κώστας Ακρίβος

Η βασανισμένη ζωή του «Γκόρκι των Βαλκανίων»

Μια «βιογραφία» του ελληνορουμάνου πλανόβιου συγγραφέα της «Κυρά Κυραλίνας» Παναΐτ Ιστράτι, που παιδεύτηκε ζώντας ως φίλος των ονειροπόλων και των ηττημένων

ΤΟΥ ΘΕΟΔΟΣΗ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Γιος μιας ρουμάνας πλύστρας και ενός κεφαλονίτη λαθρεμπόρου καπνού, έζησε μια εκ γενετής βασανισμένη ζωή που μπορεί ίσως κανείς να παραβάλει μόνο με τους ταπεινούς και καταφρονημένους του Ντοστογιέφσκι ή με τους ήρωες του Ντίκενς που διαβιούν στο ημίφως του κοινωνικού περιθωρίου. Ο λόγος είναι για τον Ελληνορουμάνο Παναΐτ Ιστράτι, τον «Γκόρκι των Βαλκανίων», τον οποίο επέλεξε να «βιογραφήσει» ο Κώστας Ακρίβος στο τελευταίο του βιβλίο *Όνομα πατρός: Δούναβης*, που ειδολογικά ισορροπεί μεταξύ ιστορικής και μυθιστορηματικής βιογραφίας, καθώς η ζωή του πλανόβιου συγγραφέα της *Κυρά Κυραλίνας* θα μπορούσε να ονομαστεί η ίδια μυθιστορία.

Η ανέχεια και ο επίμοχθος βιοπορισμός της τρικυμισμένης παιδικής και νεανικής ηλικίας του Παναΐτ Ιστράτι (λαντζέρης, ασπριτζής, αχθοφόρος, σκαφτιάς, οδηγός τρακτέρ, πλανόδιος φωτογράφος κ.ά.) παραπέμπει στον αρχετυπικό «αλήτη» των έργων του Μαξίμ Γκόρκι και αποτελεί τη συστατική ουσία της πραγματικής και λογοτεχνικής ταυτότητας του «Ανατολίτη παραμυθά». Διάγοντας ο ίδιος ο Παναΐτ Ιστράτι έναν παιδεμένο πλάνητα βίο σε όλες τις συνοικίες της Βραΐλας αλλά και σε διάφορες χώρες (Αίγυπτος, Ελλάδα, Ιταλία, Συρία, Γαλλία, Ελβετία) θα ορίσει τη βιοματική του εμπειρία ως οδοδείκτη της συγγραφικής του διαδρομής. Μπορεί να φοίτησε μόνο μέχρι τα μισά του Δημοτικού αλλά ως μανιώδης αναγνώστης με σπάνια φιλομάθεια έμαθε μόνος του τα γαλλικά, τη γλώσσα στην οποία καταξιώθηκε η λογοτεχνική γραφίδα του. Τον ισόβιο αυτόν πάμφτωχο μέτοικο της Μεσογείου τον συναντούμε να κοιμάται σε φτηνά πανδοχεία και σιδηροδρομικούς σταθμούς, λαθρεπιβάτη σε βαπόρια, παρ' ολίγον αυτόχειρα, συνεπιβάτη σε εφήμερες φιλίες με ανθρώπους που ζουν μια παράφορα επικίνδυνη ζωή, έγκλειστο σε σανατόριο, μάρτυρα περιστατικών παρακμιακής κοινωνικής συνθήκης σε κακόφημες συνοικίες και σε κρασοπουλειά με μέθυσους μαχαιροβγάλτες. Στα κείμενα του Παναΐτ Ιστράτι είναι ευδιάκριτη η προτεραιότητα να αναδειχθεί με μια *de profundis* εξομολογητική παρόρμηση το προσωπικό βίωμα, ευθυγραμμισμένο με το καλλιτεχνικό δόγμα για το αδιάσπαστο δίδυμο

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΩΤΟΜΑΧΗΝΑΣ ΛΟΤΙΤΙΝΑΣ

Ο Παναΐτ Ιστράτι φωτογραφισμένος παρέα με τον Νίκο Καζαντζάκη στην ΕΣΣΔ, το 1927

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Ζωής - Τέχνης που επηρέασε σημαντικά στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα τόσο την πρωτότυπη λογοτεχνική παραγωγή όσο και τον θεωρητικό και εφαρμοσμένο κριτικό λόγο.

Η ζωή του ανέστιου Παναΐτ Ιστράτι ανασυντίθεται μέσα από το αυτοβιογραφικό υλικό πάνω στο οποίο πατάει εν πολλοίς το πεζογραφικό έργο του, για να τραπεί επαγωγικά, χάρη στον Κώστα Ακρίβο, σε απεικόνιση ενός κόσμου παραδομένου στη φορά των μεγάλων ιστορικών ανακατατάξεων των αρχών του 20ού αιώνα, όπου οι άνθρωποι, άλλοι από τυχοδιωκτισμό, άλλοι από το «σαράκι της αειφυγίας» και άλλοι από ακοίμητη πνευματική ανησυχία, περιπλανώνται στις χώρες που βρέχει η Μεσόγειος με την ελπίδα ότι θα εκπληρώσουν τις προσδοκίες τους για ένα εύτακτο μέλλον. Το πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα επιφυλάσσει στον ρουμάνο συγγραφέα τους κραδασμούς που γνώρισε ο κόσμος από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και την Οκτωβριανή Επανάσταση στην οποία πίστεψε συμμεριζόμενος το όραμα για έναν δίκαιο κόσμο που θα φρόντιζε για την κοινωνική αποκατάσταση των «κολασμένων της γης». Ομηρον εξ Ομήρου σαφηνίζει, θα έλεγε κανείς. Ωστόσο, το νέο βιβλίο του Κώστα Ακρίβου διεμβολίζει πρωτότυπα το πεδίο της ιστορικής βιογραφίας, καθώς στον μακροσκοπικό καμβά της ιστορικής τεκμηρίωσης της εποχής του Ιστράτι, που εστιάζει από τη μια στον αστικό κοσμοπολιτισμό των παραδουνάβιων περιοχών και από την άλλη στην κοινωνική ηθογράφηση της ζωής των προλεταρίων σε αγρούς, εργοστάσια, λιμάνια ή σιταποθήκες, ο Ακρίβος βάζει να συγκατοικήσουν περίτεχνα η μυθοπλασία, η βιογράφηση που δεν εκπίπτει σε βιογραφισμό, οι αναφορές σε όρους και νόρμες της λογοτεχνικής θεωρίας και πρακτικής.

Ο Ιστράτι ψυχογραφείται με κριτήρια ασφαλών εγκυρότητας, αφού η υπαρξιακή ταύτισή του με την αγωνία για το μέλλον του κόσμου εμφανίζεται ως μια μεγάλη χόανη που μέσα της συμπλέουν το πολυκύμαντο οδοιπορικό του προς την αυτογνωσία, η βασανιστική του έγνοια για την καλλιτεχνική ποιότητα των γραπτών του, καθώς και η επώδυνη πάλη του για τη διαφυγή από το ύπουλο δόκανο της ψυχικής κατάρρευσης. Πασχίζει να ακουμπήσει στη στήριξη ενός ανθρώπου που θα πίστευε στην αξία των γραπτών του και στη δυνατότητά του να εγγραφεί στο «μπρώο» των ευρωπαϊών λογοτεχνών. Αγωνιά να βρει ένα κοσμοθεωρητικό μοντέλο σκέψης, μια ιδεολογική σύλληψη του τρόπου της κοινωνικής οργάνωσης που θα κρατήσει ζωντανή την πίστη του στη δυνατότητα του κόσμου να βαδίζει στον δρόμο της κοινωνικής προόδου. Και αυτή η άσβεστη μέριμνα θα πλαισιωθεί από την ευεργετική συνάντηση με τον Ρωσοεβραίο Ζοζουέ Γεουντά, από την επιρροή

Κώστας Ακρίβος
**ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΡΟΣ:
ΔΟΥΝΑΒΗΣ**

Εκδ. Μεταίχμιο
2025, σελ. 344
Τιμή 16,60 ευρώ

που άσκησε στην προσωπική και συγγραφική του διαμόρφωση ο μέντοράς του ουμανιστής και υπέρμαχος της ειρήνης Ρομέν Ρολάν, που τον ενθάρρυνε να γράφει, και από την πνευματική και ιδεολογική του συμπίεση με τον Νίκο Καζαντζάκη, μια συμπίεση που απλώνεται σε ικανό αριθμό σελίδων.

Η γνωριμία με τον Καζαντζάκη το 1927 στη Ρωσία, στους εορτασμούς για τα δεκάχρονα της Οκτωβριανής Επανάστασης, υπήρξε κρίσιμος παράγοντας για την πνευματική του εξέλιξη. Η επίσκεψη στη Ρωσία συμπίπτει με τη μετοικεσία του Παναΐτ Ιστράτι από τον στριμωγμένο ανέστιο βίο στην οργανωμένη ζωή ενός συγγραφέα που έχει κατακτήσει την αναγνώριση και διακηρύσσει με παρηγορία τα σοσιαλιστικά ιδεώδη. Και προχωρεί ακόμη παραπέρα, αφού είναι έτοιμος να εγκαταλείψει την αστική Δύση και να συνεχίσει τη συγγραφική του πορεία στη μητρόπολη του προλεταριακού διεθνισμού, όπου γνωρίζεται με ιερά τέρατα της λογοτεχνίας, όπως τον Γκόρκι και τον Μαγιακόφσκι. Ο θυελλώδης, ωστόσο, ενθουσιασμός για τον θρίαμβο της κοινής προλεταριακής υπόθεσης και τη «δημιουργία του νέου ανθρώπου» θα διαψευστεί στη συνείδηση του Παναΐτ Ιστράτι λόγω της «υπόθεσης Ρουσακώφ» (πεθερού του Βικτόρ

Σερζ). Τότε ο Ιστράτι θα υποστεί τις συνέπειες της κριτικής του προς το «αλάηπτο» της κομματικής γραφειοκρατίας. Ο πτηνένος αρχικός ενθουσιασμός του συνοψιζόταν σε αυτό που ο ίδιος είχε γράψει στο βιβλίο *Προς την άλλη φλόγα*: «Νικημένοι είναι όλοι οι άνθρωποι που βρίσκονται προς το τέλος της ζωής τους σε συναισθηματική ασυμφωνία με τους καλύτερους από τους ομοϊδεάτες τους. Είμαι ένας από αυτούς». Πολιτικά απομονωμένος, ο εμικρής του επαναστατικού ιδεώδους θα καταγραφεί στην Ιστορία ως «Φίλος των ονειροπόλων και των πτηνένων», έχοντας δεχτεί άδικες επιθέσεις από τους ευρωπαίους ομοτέχνους του.

Στη γραφή του συγγραφέα της *Kurá Kurá-línas* η λογοτεχνική κριτική εξήρε την ακατέργαστη λαϊκότητα γλώσσα, τη γνησιότητα του βιώματος, τον ανθρωπισμό, την εξύμνηση της φιλίας, τη λυρική ονειροπόληση, την απολαυστική πλοκή, την αξιοποίηση της λαϊκής προφορικής παράδοσης των Βαλκανίων. Θεωρώ, ωστόσο, ότι η περίπτωση του Παναΐτ Ιστράτι συνιστά έκτυπο φαινόμενο μιας συγγραφικής συνείδησης που επέδειξε ισόβια συνέπεια στη βιοματική παρακολούθηση του αδιάσπαστου ζεύγους Ζωής - Τέχνης, αρνούμενη «να πνίξει στο λαρύγγι της τα ίδια της τα τραγούδια». Και αυτό το βιοθεωρητικό απόσταγμα της λογοτεχνικής υπόστασης του Παναΐτ Ιστράτι ξεδιπλώνει αισθαντικά και δομημένα ο Κώστας Ακρίβος στο νέο του βιβλίο.

Ο Θεοδόσης Ν. Νικολαΐδης είναι δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ο Ακρίβος βάζει να συγκατοικήσουν περίτεχνα η μυθοπλασία, η βιογράφηση που δεν εκπίπτει σε βιογραφισμό, οι αναφορές σε όρους και νόρμες της λογοτεχνικής θεωρίας και πρακτικής

Το 2019 το μυθιστόρημα του Βολιώτη συγγραφέα Κώστα Ακρίβου (1958-) «Γάλα Μαγνησίας» βραβεύτηκε με το The Athens Prize for Literature του περιοδικού (δε)κατα. Μυθιστορήματα και διηγήματά του έχουν μεταφραστεί στα ολλανδικά, αγγλικά, γερμανικά, ιταλικά, πολωνικά και αλβανικά. Είναι μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων και του PEN Greece

Απόσπασμα

«Στο παζάρι της Τιφλίδας»

Το βράδυ οι δύο φίλοι θα αποκοπούν από την υπόλοιπη παρέα και ο Καζαντζάκης θα οδηγήσει τον Ιστράτι σ' ένα υπόγειο, εκεί όπου θα γευτούν το θεϊκό κρασί της Αρμενίας. Νωρίς το πρωί της άλλης μέρας πγαίνουν στο παζάρι της Τιφλίδας. Σε μια τσαϊνάγια πίνουν αρωματικό τσάι, ανάβουν ναργιλέδες με περσικό τουμπεκί και πίνουν ξανά την κουβέντα. Ο κόσμος τούς φαίνεται καλός, η Τιφλίδα παράδεισος, η καρδιά τους αλαφρώμενη από κάθε έγνοια και στενοχώρια. Έξω από την τζαμαρία βλέπουν στο απέναντι βουνό τον ήλιο να ανεβαίνει και την ίδια ώρα τρεις μουσουλμάνοι γονατίζουν πάνω σε μια ψάθα, σπκώνουν τα λιγνά τους μπράτσα στον ουρανό και στρέφουν τα ρυτιδιασμένα πρόσωπα κατά τη Μέκκα. Κάποια μέρα φτάνουν επιτέλους στη Μαύρη Θάλασσα. Άλλος καιρός εδώ: ηλιόλουστα ακρογιάλια και κύματα που ταξιδεύουν προς τον νότο. Οι υπόλοιποι καλεσμένοι μαζεύουν κοχύλια και κυλιούνται στην άμμο. Ο Ιστράτι αγκαλιάζει σφιχτά τον φίλο, τον αδερφό του. «Θα με πνίξεις!» του φωνάζει ο Καζαντζάκης. «Είσαι διάολος, μωρέ, είσαι διάολος και μ' αρέσεις!» του αποκρίνεται εκείνος.

Στην επιστροφή, ο συνεχής απομονωτισμός τους παρεξηγείται από τους άλλους συνταξιδιώτες. Λίγο τους νοιάζει, αν και ανάμεσα σ' αυτή την ετερόκλητη ομάδα βρίσκεται κάποιος που έχει κερδίσει τη συμπάθειά τους. Δεν είναι άλλος από τον Γερμανό συγγραφέα Άρθουρ Χόλτσερ. Θα πει για αυτόν ο Ιστράτι: «Εξόν από τον θαυμάσιο συγγραφέα Άρθουρ Χόλτσερ όταν διασχίσαμε τον Καύκασο, οι υπόλοιποι αποτελούσαν έναν συρφετό μέτριας ποιότητας κερδοσκοπών της περιστασης». Αλλά και ο Καζαντζάκης έχει εντυπωσιαστεί από την προσωπικότητά του: «Ο Χόλτσερ διηγείται τα ταξίδια του στην Ασία, τη συνάντησή του με το θεατρίνο φλόαρο Ταγκόρ, περιστοιχισμένο από αρώματα και γυναίκες: πώς είδε τον ασκητή και λίγομίλητο Γκάνη κι έπειτα πώς χάθηκε στην Κίνα τον σκοτεινό αναβρασμό της αφυπνιζόμενης κινέζικης μερμηγκιάς». Και ενώ για τον Ιστράτι οι άνθρωποι της Γκεπεσού θα γράψουν στην έκθεσή τους: «Στο ταξίδι κράτησε πολύ σωστή στάση. Έκανε συζητήσεις με άλλα μέλη της αντιπροσωπείας, υποστηρίζοντας αποφασιστικά το έργο της σοβιετικής εξουσίας και του κόμματος», για τον Χόλτσερ η κρίση τους ήταν σκληρή, παρόλο που ήξεραν τον σοβαρό ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει στον τομέα των πολιτιστικών σχέσεων ΕΣΣΔ - Γερμανία...

Από το ταξίδι στον Καύκασο γυρίζουν ξαναμμένοι μα και προβληματισμένοι. Μπορεί να είδαν καινούργιους τόπους, όμως δεν είδαν εκείνους τους ανθρώπους που θα 'θελαν να δουν. Παραληρούσε ο κόσμος σε κάθε υποδοχή της αντιπροσωπείας, όμως πού βρίσκονταν οι χωρικοί και η εργασία, με τους οποίους ήθελαν να συναντηθούν, να ακούσουν αδιαμεσολάβητα τα νέα τους, να τους σφίξουν το χέρι; Παίνουν τώρα την απόφαση να φύγουν από τη Ρωσία και να πάνε σε άλλες χώρες για να κηρύξουν την πίστη τους στην αγνή ιδέα του μπολσεβικισμού. Ποιος μπορεί να είναι αυτός ο προορισμός; Με ένα στόμα και οι δύο συμφωνούν: η Ελλάδα.

(Από το 4ο κεφάλαιο, όπου περιγράφεται το ταξίδι Ιστράτι και Καζαντζάκη το 1927)